

POVIJEST

SVRHA I CILJ NASTAVE POVIJESTI

Svrha je i cilj nastave povijesti da učenici, uz pomoć istinskog tumačenja povijesnih događaja kao i osobnom suradnjom, što znači **učenjem**, usvoje etičke norme i poglede na život te pri tome izgrade duh otvoren za razumijevanje različitih kultura i načina života, kao i komunikaciju među svojim vršnjacima i svim drugim ljudima. Tako izgrađivani pristupi tijekom nastave povijesti kao i spoznaje raznovrsnih povijesnih događaja, pomoć će učenicima u izgrađivanju cjelovite osobnosti, koja također obuhvaća domoljublje, poštovanje i razumijevanje cjelokupne povijesne baštine te ustrajno i humano zauzimanje za istinu i pravdu, kao i uvjerenja da su baš to prave vrijednosti kojima, i usprkos krivudavih putova čovjekove slobode tijekom povijesti, ipak pripada sigurna budućnost. Takva uvjerenja učenik bi trebao i steći i **iskusiti** na uzornim portretima kojima je prožeta cjelokupna čovjekova povijest, među kojima časno mjesto pripada i brojnim uzornim uglednicima iz hrvatske nacionalne povijesti.

Temeljni sadržaji nastave povijesti i povijesnog odgoja učenika, zajedno s njegovom osobnom suradnjom, bili su i ostaju istinski objektivno tumačenje povijesnih događaja koji tijekom povijesnog razvoja, ali i uz pomoć nastavnog tumačenja, također obuhvaćaju i uočavanje postupnog sazrijevanja čovjeka i čovječanstva u cjelini. Riječ je, naravno, o različitim područjima povijesti, kao što su politika, gospodarstvo, društvo, narodi i države, osvajački i obrambeni ratovi, hegemonije, vjera i kultura, imena osoba i mjesta, nadnevc i vremenski slijed itd. Sve te povijesne događaje valja i u nastavi povijesti tumačiti sustavno te u međusobnoj povezanosti i cjelovitosti.

Prema tome i nastava povijesti, jednako kao i povijesna znanost, obvezna je kritički pouzdano, dakle objektivno, što znači cjelovito i istinito tumačiti povijesne događaje, kako su se i zašto dogodili u nekom određenom mjestu i vremenu te koje su njihove posljedice. I nastava povijesti mora biti nepristrana, što znači tumačiti i govoriti istinu i samo istinu, bila ona ugodna ili gorka. Tako odgajan učenik bit će također pripremljen spoznavati i razumijevati povijesne događaje i povijesne probleme u njihovoj slojevitosti i višestranosti. Bit će pri tome i sposoban uzimati u obzir ne samo poznate uzroke i posljedice nego i povezanost povijesti s drugim problemskim područjima, ne samo u prošlosti nego i u sadašnjosti.

Uz pouzdanost i objektivnost spomenute će se etičko-odgojne vrijednosti moći lakše i sigurnije postići ako se nastava povijesti rastereti od gomilanja činjenica a težište stavi na kulturu i svrhu učenja povijesti. Zato ćemo tijekom podučavanja povijesti poticati učenika i pomagati mu da on sam radi nastojeći spoznati probleme povijesnog tijeka. Razvijat ćemo u njemu analitičke sposobnosti i vlastita gledišta, tj. kritička promatranja povijesti i povijesnih događaja. Uz osposobljavanje za kritičko promatranje i vrednovanje povijesnih događaja i osoba, te ispravno postavljanje pitanja i traženje odgovora, što obuhvaća odbaciti nebitno i tražiti bitno te uopćavati u nastojanju da se oblikuju utemeljene osobne prosudbe, koje će moći i sam obrazložiti, pomoći ćemo učeniku da spozna i granice svojih, ali i općeljudskih, mogućnosti. Takvim će djelovanjem i učenik postajati sve više sposoban - u cjelokupnoj svjetskoj povijesti, a jednako tako i u nacionalnoj povijesti koja je njezin nedjeljiv dio - prepoznati mukotrpan hod čovječanstva u probuju prema boljem i čovjeka dostojnijem životu, također i kroz sukobljavanja jednostrano shvaćenih ciljeva i provale ljudskih i grupnih strasti (u ratovima primjerice, ali i drugim zlima). Stjecanjem valjanih spoznaja bit će uvjeren da je povijest ljudskog roda kao i čovjek sam u

sebi, jedan misterij, koji u povijesnim realitetima ipak otkriva smisao života upravo u njegovu napredovanju prema sve većoj čovječnosti. Treba se nadati da će i učenik, nakon tako izgrađenih i usvojenih spoznaja, željeti da se uključi u istinski humani i čovjeka dostojan povijesni hod budućnosti. Dapače, on će tako stečene vlastite spoznaje prenositi u svoju svakidašnjicu, među bližnje, na sadašnjost i u budućnost, na svoje privatno i javno djelovanje, od društvenoga i političkoga nadalje. Tako će i povijest, odnosno predmet nastave povijesti, pridonositi izgradnji valjana građanina, najprije svoje domovine, a potom i cijeloga svijeta. Upravo u tome i jest temeljni smisao i cilj nastave povijesti.

NAPOMENE UZ PROGRAM

Program povijesti za gimnazije jezgra je proširenog učenja povijesti i to u kvalitativnom smislu. Ta se kvalitativnost u programu nastoji postići usporedbom tradicionalnog kronološkog slijeda događaja i njihovom međusobnom usporedbom. U istom smislu građena su i tematska poglavlja, što znači svjetska pa nacionalna povijest, također i u međusobnoj usporedbi. Pri tome je nastavno gradivo predloženo tako da odnos u satnici između opće povijesti i povijesti hrvatskoga naroda iznosi u prosjeku 40 prema 60%, što također znači da se u II., III. i IV. razredu gimnazije u prosjeku obrađuje do 40% svjetske povijesti i najmanje 60% nacionalne povijesti. Pri tome je cjelokupni program izrađen uz pomoć tradicionalnog slijeda od prapovijesti i starog vijeka do srednjeg i novog vijeka, pa sve do suvremene povijesti, tj. sadašnjosti.

Valja također istaknuti, da su cjelokupni sadržaji nastavnog programa izrađeni tako da je učenik i pri završetku i tijekom školovanja (učenja povijesti) sposoban i sam uočiti međunarodni položaj Hrvatske, i to već od doseljavanja Hrvata u današnju postojbinu, što znači ulogu i značenje hrvatske povijesti i naroda u svijetu i svjetskoj povijesti te kako je Hrvatska uistinu bila i ostala sastavni dio i sukreator europske kulture i civilizacije. Ona ih je doista zajedno s Europom djelatno gradila i nastavila izgrađivati sve do naših dana.

Ovaj program, koliko je moguće, prati postojeće knjige, premda mnogo zadire u njihov sadržaj i donosi nova rješenja, isključivo u pogledu kreacije novih i potrebnih metodskih jedinica, osobito iz nacionalne povijesti. Učinjeno je to iz jednog jedinog razloga: radi pomoći učenicima i nastavnicima u poboljšanju kvalitete nastavnog procesa. Pomoću ovog programa nastavnik će moći sigurnije kreirati nastavni sat i izlaganje gradiva tijekom školske godine. Osim toga, uz pomoć ovog nastavnog programa nastavnik će moći učenicima nakon svakog nastavnog sata kazati koje je tekstove ili stranice nužno još kod kuće pročitati i proraditi, a koji su tekstovi neobvezujući, osim ako učenik želi više raditi. Time se naravno izbjegava preopterećenost učenika, ali i olakšava njihov pristup knjigama, takvima, kakve jesu. Drugih i boljih za sada nemamo, a nastavni, tj. obrazovni, proces ipak mora teći.

Za one metodske jedinice kojih nema u postojećim knjigama, ili su u njima nepotpuno obrađene, nastavnik će sam uložiti više truda, a također pozvati učenike na veću suradnju za vrijeme nastavnog sata i upozoriti ih da toga u privremenim knjigama za sada nema.

Osim svrstavanja u logičke tematske cjeline, nastavno je gradivo za sve razrede raspoređeno i u manje cjeline, koje se mogu obraditi u jednom nastavnom satu (nastavna jedinica). Naravno da nastavnici mogu, ovisno o prilikama i mogućnostima, napraviti i drukčiju raspodjelu nastavnih jedinica.

Prvi razred

I. UVOD U UČENJE POVIJESTI

Uvod u povijest

Što je povijest. Naziv i predmet povijesti. Podjela povijesti na velika vremenska razdoblja. Računanje vremena. Povijesni izvori i njihove vrste. Ustanove gdje se građa pohranjuje.

Povijest kao znanost i nastavni predmet

Predmet i područja istraživanja. Povjesništvo ili historiografija. Najznačajniji historiografi (Herodot, Tukidid, Izidor iz Seville i drugi).

Najznačajniji hrvatski povjesničari (I. Lucić, J. Ratkaj, I. Kukuljević, F. Rački, T. Smičiklas, V. Klaić i drugi).

Ostale povijesne discipline (arheologija, zemljopis, povijest umjetnosti). Pomoćne povijesne znanosti (paleografija, arhivistika itd.).

II. ŽIVOT I KULTURA LJUDI U PRAPOVIJESNO DOBA

Čovjek u razdoblju starijeg i srednjeg kamenog doba

Nazivi paleolitik i mezolitik. Vremenski raspon i podjela. Klimatske prilike. Oruđe za rad. Način privređivanja. Kultura stanovanja. Migracije.

Razvoj kulture i umjetnosti. Odabrani svjetski lokaliteti.

Čovjek u razdoblju mlađeg kamenog doba

Naziv neolitik. Vremenski raspon. Nove vještine i izumi. Nova zanimanja. Najstarija naselja i gradovi. Ratarske kulture. Uzgoj domaćih životinja.

Razvoj kulture i umjetnosti (tkanje, posude, ukrašavanje, spomenici, hramovi). Odabrani svjetski lokaliteti.

Čovjek u razdoblju starijeg i mlađeg kamenog doba na današnjem tlu Hrvatske

Vremenski raspon. Najpoznatiji lokaliteti iz razdoblja starijeg i mlađeg kamenog doba. (Vindija pokraj Varaždina, Sandalja I pokraj Pule, Krapina, Veternica pokraj Zagreba, Ražanac pokraj Zadra, danijska kulturna grupa, hvarska kulturna skupina, vučedolska kultura i druge).

Metalno doba; Problem prijelaznog razdoblja

Naziv. Prijelaz iz kamenog u metalno doba. Vremenski raspon. Problem prijelaznog razdoblja. Neravnomjerni razvitak. Odabrana nalazišta i kulture. Primjeri tehnološkog, gospodarskog i kulturnog razvoja.

Metalno doba na tlu Hrvatske. Odabrani primjeri iz bakrenog, bronzanog i željeznog doba.

STARI VIJEK

1. DRŽAVE I NARODI STAROG ISTOKA - ŽARIŠTA VISOKIH KULTURA

Egipatska država

Područje. Gospodarstvo. Nastanak države. Ujedinjenje egipatskih država. Stara i srednja država. Kasno doba. Propast Egipta.

Život Egipćana. Društvo. Zanimanja. Vjerovanja. Kultura i umjetnička djela: pismo, književnost, znanost, likovne umjetnosti. Hramovi.

Mezopotamija

Sumer: područje, hramski gradovi - države. Gospodarstvo. Društvo. Uprava. Kultura: pismo.

Seobe Semita i Indoeuroljana. Posljedice. Akadska država.

Babilonsko Carstvo. Hamurabi. Asirsko Carstvo. Novobabilonsko Carstvo. Nabukodonosor II.

Razvoj kulture i civilizacije. Poljodjelstvo. Kultura i umjetnost. Hramovi. Razvoj obrta.

Temelji znanosti: medicina, matematika, astronomija, književnost. Pismo.

Židovi; Feničani - Mediteranska prednja Azija

Hebrejska država. Povijesno područje. Teokratska država. Abraham i Mojsije. Političke prilike. Kralj David. Kralj Salamon. Gradnja hrama i njegovo razaranje.

Feničani. Pomorski polisi: glavna zanimanja. Razvoj obrta i posrednička trgovina. Pismo.

Iransko visočje

Indoeuropski narodi. Iransko visočje. Opis tla. Medijska država i njezin pad. Perzijska država. Kralj Kir. Organizacija države. Kralj Darije. Razvoj trgovine. Uređenje cesta, pošte, novac.

Kulturne prilike. Zaratustra.

Daleki Istok - Indija; Kina

Indijski potkontinent. Osvajanje Indije. Najstariji stanovnici. Indijske kaste. Gospodarstvo.

Razvoj kulture i znanosti. Vjerovanja. Filozofija. Budizam. Književnost. Umjetnost. Grane znanosti.

Kina. Razvojni tijek i prilike. Najvažnije dinastije.

Kultura: pismo, posude. Filozofija. Konfucije.

2. ŽIVOT I KULTURA STARIH GRKA

Dolazak Grka - Egejski svijet

Doseljenje i naseljavanje grčkih plemena. Grčka - zemlja i more. Kretska kultura. Mikenska kultura. Seobe Dorana. Politički i društveni poredak u doba seobe.

Homerska predaja. Ilijada i Odiseja.

Promjene u životu Grka - razdoblje velike kolonizacije

Gospodarski preokret. Poljodjelstvo i stočarstvo. Obrt i trgovina. Političke prilike. Razvitak polisa. Velika kolonizacija Grka (Sredozemno i Crno more).

Grčke naseobine na hrvatskoj obali Jadrana: Korkira, Melajna, Issa, Faros, Tragurij, Epetij.

Sparta i Atena - središnji gradovi stare Grčke

Sparta. Lakonija i stanovništvo. Vojnički tabor. Državni ustav. Atenska država. Atika i Atena. Aristokracija. Arhont Solon. Atenski ustav. Tiranin Pizistrat. Klistenove reforme. Ostrakizam.

Kultura i umjetnost u starih Grka

Vjerovanja starih Grka. Mitologija. Društveni život: Olimpija, Delfi. Pjesma i glazba. Filozofija. Umjetnost. Graditeljstvo.

Grčko-perzijski ratovi

Širenje Perzije. Darijeva vojna. Ustanak maloazijskih Grka. Darijeva vojna. Miltijad. Temistoklo i Aristid. Kserksova vojna. Bitka kod Salamine. Pobjeda Atenjana.

Periklovo doba - zlatno doba Atene

Politički dualizam. Atenski savez. Atenski državnik Periklo - vrline koje su ga resile. Pobjeda demokracije. Kultura i umjetnost u atenskoj državi. Književnost.

Privatni život Grka. Odgoj u starih Grka.

Propast Atene - peloponeski rat

Peloponeski rat i njegovi uzroci. Prvo desetljeće rata. Alkibijad i njegovo vladanje. Poraz Atene. Uzroci i posljedice. Propast Grčke. Filip II. Govornik Demosten. Herojeja.

Znanost i umjetnost IV. stoljeća

Grčka proza, historiografija. Govorništvo. Aristofan. Filozof Sokrat. Platon i akademija. Razvoj umjetnosti.

Helenističko doba;

Aleksandar Veliki i raspad njegove države

Aleksandrove osnove. Vojna na Perziju. Pad Perzije. Aleksandrova država - svjetsko carstvo. Uređivanje carstva. Treća grčka kolonizacija. Unutrašnje borbe i raspad carstva. Države dijadoha. Država i društvo. Gospodarske prilike.

Helenizam i njegova kultura

Prožimanje kulture: helenistička ili aleksandrijska kultura. Filozofija. Aristotel. Osnove učenja. Znanstvenici u doba helenizma. Umjetnost: slikarstvo i kiparstvo. Arhitektura: znamenite građevine.

Važnost grčke povijesti te kulture i umjetnosti za europske narode sve do danas.

2. ŽIVOT I KULTURA STARIH RIMLJANA - RIMSKA DRŽAVA

A) DOBA RIMSKE REPUBLIKE

Apeninski poluotok i njegovi stanovnici; Etrušćanska vlast

Zemljopisni položaj. Italske pokrajine. Stanovništvo. Etrušćani: gospodarstvo i politički poredak. Kultura i pismo. Grci. Lacij. Latini.

Počeci i uspon Rima

Tradicija. Doba kraljevstva. Vrhunac etrušćanske civilizacije. Utjecaj Etrušćana i Grka na razvoj Rima. Osamoštavanje Rima i propadanje etrušćanske civilizacije. Samničani i Latini. Rat s Pirom.

Ustrojstvo rimske republike

Nastanak i ustrojstvo: Konzulat, Diktatura, Senat. Narodna skupština. Staleške borbe. Plebejski tribuni. Prvi važniji zakoni. Privatno i javno pravo. Nove magistrature. Izjednačenje staleža.

Punski ratovi - uspostava rimske vlasti na Sredozemlju

Rim i Kartaga. Prilike u Kartagi. Prvi punski rat. Iliri i Gali. Rimsko osvajanje Zapada. Hanibal i njegova ofenziva. Hanibal u defenzivi. Poraz Kartažana. Osvajanje Istoka. Orijentalna politika. Makedonija i Grčka. Sirija i Pergam. Treći punski rat. Obrana i pad Kartage.

Rim i njegov uspon u doba republike

Organizacija države: rimske općine, italski saveznici, provincije. Struktura država: Nobiles (plemeniti). Optimate (najbolji). Organizacija rimske vlasti u osvojenim zemljama: uprava provincija. Život stanovništva u provincijama: proletarci i robovi.

Sastav rimske vojske. Heleniziranje Rima. Urbanizacija. Književnost i znanost. Kultura. Svećenički zborovi.

Društvene suprotnosti i sukobi; Pokušaji reformi

Zašto reforme. Odgoj braće Grakho. Tiberije Grakho. Gaj Grakho i njegove zamisli. Pokvarenost optimate. Vojnička reforma. Marijev pad. Saveznički rat. Građanski rat. Sulina diktatura.

Doba građanskih ratova: Prvi i drugi trijumvirat

Stanje u rimskom društvu. Spartakov ustanak. Pompej i Kras. Osvajanja u Maloj Aziji. Katilinina zavjera. Novi poraz senata: prvi trijumvirat. Cezar u Galiji. Drugi građanski rat. Cezar - imperator. Pogibija. Drugi trijumvirat - konačan poraz senata.

Život u doba propadanja. Bogatstvo, nemoral i propadanje rimskih obitelji. Ciceron. Razvoj književnosti i umjetnosti.

Prvi poznati narodi na tlu današnje Hrvatske potkraj rimske republike

Najstariji poznati narodi na tlu Hrvatske: Ilirska plemena. Keltska plemena. Stari Grci. Glavna zanimanja. Utjecaj grčke kulture i civilizacije.

Kraljica Teuta. Gusarenje Ilira po moru. Rimljani pokoravaju ilirska plemena. Ustrojstvo provincija. Rimsko vladanje. Gradovi i spomenici. Razvoj kulture i civilizacije.

B) DOBA RIMSKOG CARSTVA

Car August i njegovo doba; Rođenje Isusa Krista

Oktavijan-August prvi rimski car. Uspostava principata. Unutrašnja politika. Briga za moral. Rođenje Isusa Krista u Palestini. Svjedočanstva rimskih i židovskih povjesnika. Vanjska politika - pacifizam. Uspjesi i neuspjesi. Zlatno doba knjige. Rascvat umjetnosti. Graditeljstvo.

Carstvo u prva dva stoljeća - doba uspona

Augustovi nasljednici: Tiberije, Kaligula, Neron. Vladavina Flavijevaca. Slom židovskog ustanka u Palestini. Raseljavanje Židova. Stradanje gradova Herkulaneja i Pompeja. Vladanje cara Trajana i Marka Aurelija. Nove rimske pokrajine. Granice Carstva.

Društvene prilike u Rimskom Carstvu - Pax Romana

Rimski mir trajao je dva stoljeća. Obilježja. Kozmopolitizam. Unutarnja dvojnost rimsko-helenističke kulture. Rimljani - istaknuti državni i pravni. Gospodarske prilike. Latifundije su razarale gospodarsku ravnotežu. Razvoj trgovine i obrta - nejednaki tijek.

Život i kultura Rimljana. Građevine u Rimu. Gradovi u provincijama. Književnost.

Kasno doba Carstva; Širenje kršćanstva i progoni

Porast društvenih suprotnosti. Stanje u gradovima. Vojna anarhija i posljedice. Car Aurelije uspostavlja red i uvodi državnu vjeru.

Isus Krist povijesna osoba. Povijesnost osnutka Crkve. Širenje kršćanstva. Crkveni oci. Augustin Aurelije. Progoni kršćana u Rimskom Carstvu (prvo, drugo i treće razdoblje). Prestanak progona. Milanski edikt.

Dioklecijan i Konstantin - preobrazba Carstva

Preuređenje države za vrijeme Dioklecijana. Reforme. Uprava Carstva. Posljednji i najteži progon kršćanstva. Povlačenje Dioklecijana.

Car Konstantin. Oslon na kršćane. Konstantin razvija birokratski sustav. Nova prijestolnica Konstantinopol.

Rimske provincije na današnjem hrvatskom tlu u kasno doba Carstva

Rimske provincije na našem tlu nakon Batonova rata. Ustrojstvo vlasti. Novo uređenje početkom II. stoljeća i za vrijeme cara Dioklecijana. Siscija sjedište rimskog prefekta. Stanje nakon reformi cara Teodozija.

Širenje kršćanstva na današnjem hrvatskom tlu u doba Rimljana

Prve vijesti o kršćanstvu na današnjem hrvatskom tlu. Crkvena organizacija u Dalmaciji. Važna biskupska sjedišta. Crkvena organizacija u Bosni. Kršćanstvo u rimskoj Diokleji. Počeci kršćanstva u Panoniji. Crkvena organiza-

cija u Panoniji. Najstarije biskupije. Progona kršćana. Širenje arijanstva u Panoniji. Širenje kršćanstva u Istri.

Nazadovanje Rimske države i kulture

Posljedice Dioklecijanovih i Konstantinovih reformi. Uzroci propadanja državnoga gospodarstva. Stanje u vojsci. Porezni sustav i njegove reforme. Položaj kolona. Robovi. Stanje kulture i umjetnosti. Odabrani primjeri iz Panonije i Dalmacije. Barbarizacija.

Stari Germani

Stara Germanija. Istočni, zapadni i sjeverni Germani. Svakodnevni život i zanimanja Germana. Političke prilike. Vjervanja u Germana. Književnost. Gotska kultura. Primanje kršćanstva.

Huni i seobe naroda

Stanje u Carstvu krajem IV. stoljeća. Europa, Azija i Afrika (kraći prikaz). Podjela Rimskog Carstva. Uzroci i posljedice. Huni i njihove seobe prema zapadu. Zapadni Goti, Istočni Goti i Vandali. Druge germanske države (Franci, Burgundi, Angli, Sasi).

Pad Zapadnog Rimskog Carstva

Dalje provale Huna. Atila i njegov rat s Rimom. Pad Rimskog Zapadnog Carstva. Odoakar. Nastanak novih barbarskih država. Istočnogotska država.

Osvrt na rimsku kulturu i civilizaciju.

Sredozemni-europski prostor oko 500. godine (zaključni prikaz)

Gospodarska i kulturna razmjena između Istoka i Zapada u prvoj polovici prvog tisućljeća. Uvjeti za izgradnju novog srednjovjekovnog društva. Važnost rimske kulture i civilizacije sve do naših dana.

Drugi razred

HRVATSKA I SVIJET OD V. DO POČETKA XVIII. STOLJEĆA

RANI SREDNJI VIJEK (V. - XI. st.)

I. EUROPA, SREDOZEMLJE I BLISKI ISTOK U RANOME SREDNJEM VIJEKU

Seobe naroda; Europa pod naletom barbara

Trenutačni uspon Istočnorimskog Carstva. Navale Germana. Propast Zapadnorimskog Carstva. Osnivanje države Franačke.

Islam i arapsko-islamska osvajanja

Muhamed. Religiozni ustroj. Težnje prema stvaranju države. Arapsko-islamski prodor na Zapad. Araboislam i europska kultura. Hrvati i araboislam. Hrvati u Andaluziji.

Bizantsko Carstvo

Bizant za vrijeme vladanja cara Justinijana i Heraklija. Uspon u doba Komnena. Razdoblje vjerskih sukoba (VIII.-IX.st.). Istočni crkveni raskol (1054.). Posljedice.

Karlo Veliki - Ujedinitelj Europe

Ustroj papinske države. Ratovi Karla Velikog. Karlo Veliki okrunjen za cara. Karolinška Europa. Karolinško Carstvo nakon Karla Velikog. Dioba države Franačke.

Zapadni i Istočni Slaveni (VIII. - XI. st.)

Velikomoravska država. Poljska. Rusija do stvaranja države. Sukobi Rusa sa susjednim narodima.

Sveto Rimsko Carstvo Njemačkog Naroda; Papa Grgur VII.

Normani, Saraceni, Mađari. Zapadna Europa u IX. i X. st. Uspostava Svetog Rimskog Carstva Njemačkog Naroda. Teritorijalno širenje prema Istoku. Otonska renesansa. Spor papinstva i Carstva. Grgur VII. i Henrik IV.

II. HRVATSKA U RANOME SREDNJEM VIJEKU (VI. - XI. st.)**Doselj enje Hrvata i organizacija države**

Etnogeneza. Etnogeneza Hrvata. Problemi i gledišta. Seobe Hrvata u današnju postojbinu. Susret Hrvata sa zapadno-kršćanskom kulturom. Pokrštenje Hrvata.

Hrvatska - neovisna i priznata europska država

Prve hrvatske kneževine. Jačanje Hrvatske za prvih Trpimirovića. Obrambeni ratovi s Venecijom. Pape i međunarodno priznanje Hrvatske. Knez Branimir i papa Ivan VIII. Kralj Zvonimir i Grgur VII.

Hrvatsko kraljevstvo. Tomislav

Uspon Hrvatske u doba Tomislava. Obrambeni ratovi. Ujedinjenje hrvatskih zemalja. Hrvatska postaje kraljevstvo. Crkveni sabori u Splitu. Hrvatska nakon Tomislava. Novi obrambeni ratovi s Venecijom.

Procvat Hrvatske u doba Petra Krešimira IV. i Dmitra Zvonimira

Gospodarski razvoj i usmjerenost prema moru. Krešimir "kralj Dalmacije i Hrvatske". Ujedinjena Hrvatska. Obrambeni ratovi s Bizantom i Normanima. Novi crkveni sabori.

Dolazak kralja Zvonimira. Zvonimir i susjedi. Reformni pokret u Hrvatskoj. Odnos Zvonimira prema susjedima. Stanje u državi. Načela Zvonimirova vladanja.

Razvoj kulture u doba narodnih vladara

Glagoljsko pismo i hrvatski jezik. Latinski sloj hrvatske pismenosti. Kameni natpisi. Beneventana i karolina. Benediktinski samostani - žarišta kulture. Samostanski skriptorij. Kodeksi. Predromaničko graditeljstvo.

RAZVIJENI I KASNI SREDNJI VIJEK (XII. - XV. st.)**III. EUROPA U RAZVIJENOM SREDNJEM VIJEKU (XII. - XV. st.)****Društveni i gospodarski razvoj (XII. - XV. st.)**

Feudalizam: obilježja i struktura država. Zemlja i ljudi. Demografski razvoj. Trgovina i poljodjelstvo. Razvoj gradova i život u gradu. Razvoj obrta i manufakture. Sajmovi. Novčarstvo. Pojava siromaštva.

Križarski ratovi u svijetu i odjeci u Hrvatskoj

Križarski ratovi i njihov cilj. Poziv pape Urbana II. Osam križarskih vojni. Posljedice ratova. Križari i Hrvatska. Razaranje Zadra. Osnivanje duhovno-viteških redova. Viteški redovi u Hrvatskoj.

Bizant i balkanske zemlje; Venecija

Uspon i pad dinastije Komnena. Latinsko carstvo. Srednjovjekovna bugarska država. Makedonsko Carstvo. Raška (Srbija). Vlaška i Moldavija.

Venecija - grad na lagunama. Od bizantske provincije do samostalne države. Napadi na hrvatsku obalu. Sukob s Genovom. Organizacija državne uprave.

Zemlje europskog Zapada i Sredozemlja

Uspostava ustavne vladavine u Engleskoj. Francuska od XII. do sredine XV. stoljeća. Engleska i Francuska u stogodišnjem ratu. Pirinejski poluotok. Apeninski poluotok.

Zapadnoslavenske i Istočnoslavenske zemlje

Uspon Češke. Husitski ratovi. Ratovi Poljaka s teutonskim viteškim redom. Poljska u XIV. st. Poljsko-litvanska unija. Ruska srednjovjekovna država. Uloga Moskve.

Uspon Osmanskog Carstva; Osvajački ratovi (XIV. - XVI. st.)

Postanak osmanske države. Osmanska osvajanja (XIV. do XVI.st.). Porazi kršćanske vojske. Osvajanja Mehmeda II. Osvajača i Sulejmana II. Veličanstvenog. Početak propadanja Carstva. Organizacija vojske. Državna uprava. Osmanski timarski sustav. Propadanje gospodarstva.

Religiozno socijalni pokreti na kršćanskom Zapadu

Struktura srednjovjekovnog europskog društva. Katarško-dualistička krivovjerja. Inkvizicija: biskupska, rimska i španjolska. Žrtve inkvizicijskih postupaka. Odjeci u Hrvatskoj.

Kulturna baština od XI. do XV. stoljeća; Uloga redovništva

Razvitak znanstvene misli u svijetu. Kulturno-prosvjetna uloga redovništva. Red sv. Benedikta, dominikanci i franjevci. Toma Akvinski i Bonaventura.

Umjetnost u doba romanike i gotike. Graditeljstvo, skulptura, slikarstvo, književnost, glazba. Bizantska kultura (sažeti osvrt).

IV. HRVATSKA U RAZVIJENOM I KASNOM SREDNJEM VIJEKU (XII. - XVI. st.)

Dinastičke promjene - dolazak Arpadovića (1102.-1301.)

Unutrašnje borbe i dolazak Arpadovića u Hrvatsku. Personalna unija i državno-pravna individualnost hrvatskog kraljevstva. Položaj hrvatskih zemalja pod Arpadovićima. Obrambeni ratovi s Venecijom. Andrija II. i otpor kraljevoj samovolji.

Slobodni kraljevski gradovi.

Nove dinastičke borbe - dolazak Anžuvina (1301.-1386.)

Uspon moći Bribirskih knezova iz roda Šubića. Dolazak Anžuvina. Karlo I. i hrvatski velikaši. Centralizam Anžuvina i posljedice. Novi ratovi s Venecijom. Zadar-
ski mir i prostorno okupljanje hrvatskih zemalja. Stanje u Dubrovniku. Ludovik I. i susjedi.

Istra između Venecije i Habsburgovaca.

Društveno-politička previranja; Gubitak Dalmacije

Otpor hrvatskih velikaša centralizmu. Nove dinastičke borbe. Ladislav Napuljski i Sigismund Luksemburški. "Prodaja" Dalmacije. Sigismundovi ratovi u Bosni. Sigismund i Venecija. Mletačka vlast na zaposjednutim područjima. Turska opasnost prijetoj Hrvatskoj. Jačanje velikaških obitelji (Celjski, Frankopani, Talovci).

Turske provale u Hrvatsku; Organizacija otpora

Centralizacija i reforme kralja Matijaša I. Korvina. Pad Bosne i pokušaj organizacije obrambenog sustava. Nove turske provale. Jagelovići.

Krbavska bitka. Dalja obrana domovine i pomoć Sv. Stolice. Knez Bernardin i Vuk Krsto Frankopan. Mohačka bitka. Depopulacija i migracije.

Srednjovjekovna bosanska država

Počeci bosanske samostalnosti. Ban Stjepan II. Kotromanić. Kralj Stjepan Tvrtko I. Doba previranja i ratova s Turcima. Pad Bosne. Pad Hercegovine. Pučanstvo pri dolasku Turaka. Katarina Kosača - posljednja bosanska kraljica.

Srednjovjekovno bosansko-humsko kršćanstvo

Bosanska biskupija. Crkva bosansko-humskih krstjana. Problemi prelaska na islam. Djelatnost dominikanaca i franjevac. Obilježja kulture.

Društveni i gospodarski odnosi hrvatskog srednjovjekovlja

Feudalizam u Hrvatskoj. Ruralno (seljačko) stanovništvo (u unutrašnjosti i primorju). Feudalne obveze pučanstva. Nemiri i pobune pučana i seljaka. Buna na Hvaru. Uzroci Gupčeve pobune (refeudalizacija).

Kultura u Hrvata (XII. - XVI. stoljeća)

Ishodišta hrvatske kulture. Rascvat graditeljstva: romanika i gotika. Pravno-povijesni spomenici i zbirke. Knjiga u Hrvata na prijelazu iz srednjega u novi vijek. Molitva suprotiva Turkom.

Crkvene bratovštine i hodočašća.

USUSRET NOVOM VIJEKU (XV. - XVII. st.)

V. RAZDOBLJE VELIKIH ZEMLJOPISNIH OTKRICA (XV. - XVII. st.)

Svijet u osvit novoga doba (XV. - XVII. st.)

Nova tehnologija: tiskarstvo, kopanje ruda. Srednjovjekovne civilizacije: Kina, Japan, Indija. Amerikanidske civilizacije pretkolumbovske Amerike. Mongoli.

Velika zemljopisna otkrića

Svijet uoči otkrića. Europljani otkrivaju "Novi svijet". Put za Indiju oko Afrike. Otkriće novoga svijeta. Prvo putovanje oko svijeta. Istraživanje novog svijeta. Posljedice otkrića.

Renesansa i humanizam

Uzroci i žarišta renesanse i humanizma. Renesansa kao umjetnički izraz. Istaknuti humanisti.

Humanizam i renesansa u kulturi i književnosti Hrvata (hrvatski, latinski). Smjerovi i područja. Odnosi i dodiri sa svijetom.

Apsolutne monarhije na europskom Zapadu

Bitna obilježja apsolutne vlasti. Uspon i širenje Habsburške Monarhije. Nasljedne zemlje. Španjolska postaje velika kolonijalna sila. Rat za nezavisnost Nizozemske.

Ostale Zapadnoeuropske zemlje; Istočno-slavenske zemlje

Pobjeda parlamentarizma u Engleskoj. O. Cromwell. Jakov II. Francuska apsolutna monarhija. Ljudevit XIII. i Ljudevit IV. Skandinavske zemlje (Norveška, Danska, Švedska).

Česi u Tridesetogodišnjem ratu. Jačanje Poljske. Rato-
vi Rusa s Poljacima i Švedima.

Protestantska reforma i katolička obnova

Temeljni spisi reformacije. Martin Luther. Augsburška vjeroispovijest. Jean Calvin i kalvinizam. Anglikanizam. Odjeci protestantizma u Hrvatskoj. Religijska karta Euro-
pe poslije vjerskih ratova u XVI. i XVII. stoljeću.

Katolička obnova. Sabor u Tridentu (1545. - 1563.). Novi crkveni redovi. Isusovci nositelji obnove. Odjeci u Hrvatskoj (osnivanje gimnazija i Sveučilište u Zagrebu: razvoj književnosti).

VI. HRVATSKA U NOVOM VIJEKU (od početka XVI. do početka XVIII. st.)

Sabor u Cetinu; Hrvatska među zemljama habsburške krune

Izbor Ferdinanda Habsburškog. Razlozi i uvjeti izbora. Personalna unija. Građanski rat i pad Jajca. Balkanski pravoslavni Vlasi (maurovlasi) i turska osvajanja. Nema Habsburgovaca za obranu zemlje i nastojanja da od personalne unije načine realnu. Stajalište hrvatskih velikaša i Sabora.

Hrvatska u doba najveće turske opasnosti; Ban T. Erdedi

Nastavlja se stoljetni otpor turskom osvajaču (1527.-1593.). Sisačka pobjeda i značenje. Mir na Zitvi (1606.). Uspostava vojne granice na hrvatskom državnom teritoriju. Naseljavanje Vlaha i "Vlaško pitanje" u Hrvatskoj. Otpor hrvatskih staleža i Sabora centralističkim i apsolutističkim postupcima bečkog dvora. Težak položaj hrvatskog pučanstva.

Zrinsko-frankopanski otpor centralizmu i apsolutizmu Beča

Zrinski i Frankopani "skrbnici i zaštitnici" Hrvatske. Junački pothvati u prvome turskom ratu (1663. - 1664.). Organizacija otpora protiv centralizma i apsolutizma. Uloga Katarine Zrinske. Početak i slom otpora. Nezakonito pogubljenje hrvatskih velikaša. Katarina Zrinska i njezina djeca. Posljedice za Hrvatsku.

Hrvatska područja i stanovništvo za vrijeme mletačke i osmanske vlasti; Dubrovnik - oaza slobode

Politička i gospodarska diskriminacija Hrvata katolika u Slavoniji i u drugim hrvatskim gradovima za vrijeme osmanske vlasti.

Položaj hrvatskog pučanstva u Dalmaciji za vrijeme mletačke vlasti te u Istri za vrijeme mletačke i austrijske vlasti. Širenje pojma Dalmacije na štetu hrvatskog imena.

Uskoci: sukobi s Mlečanima i Turcima.

Dubrovnik. Uspori u XVI. st. Uzroci slabljenja krajem XVI. i u XVII. stoljeću. Značenje "koridora".

Bosna za vrijeme turskog vladanja

Bosanski pašaluk. Područje i stanovništvo. Islamizacija. Nejednak odnos turskih vlasti prema kršćanskim crkvama. Uloga franjevac. Gospodarski položaj pučanstva.

Oslobođenje hrvatskih krajeva od turske vlasti

Turci ne poštuju mirovne dogovore. Intenzivne borbe protiv Turaka i oslobađanje hrvatskih krajeva (1683.-1699.): Lika, sjeverna Dalmacija, Pounje, Slavonija. Ban Nikola Erdedi. Vođe naroda: L. Ibrišimović, M. Mesić i drugi.

Pokušaj prodora u Bosnu: E. Savojski, 1697.

Mir u Srijemskim Karlovcima (1699.). Značenje. Mir u Požarevcu (1718.). Značenje.

Kulturni razvoj u Hrvata u XVI. i XVII. stoljeću

Humanizam i renesansa. Graditeljstvo, slikarstvo, kiparstvo. Glazba. Kulturni razvoj u doba reformacije i katoličke obnove. Novi crkveni redovi. Modernizacija školstva: gimnazije, sveučilište. Umjetnost baroka.

Misli o jedinstvu hrvatskoga naroda (B. Kašić, I. Lucić-Lucius, J. Ratkay, P. Ritter-Vitezović, J. Križanić) te književnici (M. Marulić, I. Gundulić i drugi).

Institucije i simboli hrvatske državnosti

Hrvatski narodni vladari, ban, herceg, Hrvatski sabor, državni grb, državno-pravni dokumenti i povelje, županije i župani. Vojska.

Treći razred

HRVATSKA I SVIJET U XVIII. I XIX. STOLJEĆU

I. SVIJET I EUROPA U XVIII. STOLJEĆU

Doba dvorskog apsolutizma; Prosvjetiteljstvo

Staleški sustav i plemićki partikularizam. Jačanje kraljeve apsolutne vlasti. Obilježja apsolutističke države.

Prosvjetiteljstvo. Teoretičari prosvjetiteljstva: francuski prosvjetitelji i enciklopedisti.

Prosvijećeni vladari. Djelomična modernizacija države.

Velika Britanija i Francuska u XVIII. stoljeću

Industrijska revolucija. Najznačajniji izumi. Napredak proizvodnje. Učvršćenje parlamentarne vladavine. Kolonijalni posjedi.

Francuska u doba Luja XV. (1715. - 1774.) Struktura francuskog društva i slabljenje kraljevske vlasti. Ratovi za poljsko nasljeđe, za austrijsko nasljeđe, sedmogodišnji rat. Francuski prosvjetitelji. Fiziokrati. Kolonijalni posjedi.

Njemačko Carstvo; Uspori Pruske

Postanak Pruske države. Izgradnja apsolutističke države. Kameralizam. Ratovi Fridrika II. Reforme Fridrika II. Izgradnja militarističke države.

Istočnoeuropske zemlje u XVIII. stoljeću; Rusija; Poljska

Rusija u XVIII. stoljeću. Uspori Rusije u doba Petra I. Ratovi Petra I. Rusija u doba Katarine II.

Poljska u XVIII. stoljeću. Slom središnje vlasti i samovolja plemića. Diobe Poljske.

Postanak Sjedinjenih Američkih Država

Sjevernoameričke države do rata za nezavisnost. Metropola sprečava gospodarski razvoj kolonija. Rat za nezavisnost i postanak SAD-a. Gospodarski napredak.

II. HRVATSKA U XVIII. STOLJEĆU

Stanje u Hrvatskoj na početku XVIII. stoljeća

Teritorijalni opseg nakon Karlovačkog i Požarevačkog mira (1699., 1718.). Nove granice u Dalmaciji (acquisto novo i acquisto novissimo). Prodor Turske na hrvatsku obalu između Kleka i Sutorina. Stanje na vojnoj granici i u Istri.

Počeci hrvatsko-ugarskih nesporazuma i hrvatska pragmatička sankcija.

Gospodarska obnova u Hrvatskoj tijekom XVIII. stoljeća

Pučanstvo. Nova poljoprivredna zemljišta. Ratarstvo i vinogradarstvo. Nove kulture: kukuruz i krumpir. Urbarni regulacije. Razvoj gradova i luka. Nove trgovačke ceste. Magistrale: Sisak-Karlovac-Rijeka.

Razvoj trgovine i obrta. Manufakture.

Hrvatske luke. Brodograđevna djelatnost.

Utjecaji i reforme dvorskog apsolutizma u doba Marije Terezije; Unutrašnje uređenje hrvatskog kraljevstva

Sudjelovanje Hrvata u ratu za austrijsku baštinu. Unutrašnje uređenje hrvatskog kraljevstva: ban i Sabor, županijsko uređenje. Sudstvo, banska vojska i zemaljski kapetan.

Novo uređenje vojne granice (vojne Hrvatske i Slavonije). Značenje Hrvatskog urbara. Dalji gospodarski razvoj.

Obilježja apsolutističke vladavine M. Terezije.

Apsolutističke reforme i vladanje Josipa II; Posljedice

Reforme Josipa II. Rat s Turcima. Posljedice apsolutizma: Upravna ovisnost Hrvatske o Ugarskoj. Pojava ideje o mađarskoj državi od Karpata do Jadranskog mora.

Hrvatski krajevi pod austrijsko-mletačkom i mletačkom vlašću u XVIII. stoljeću

Dalmacija za vrijeme mletačke vlasti (do propasti Venecije, 1797.). Gospodarske i političke prilike. Pučanstvo.

Istra: gospodarski i socijalni položaj pučanstva. Promjene nakon mira u Compoformiju (1797.).

Dubrovnik u posljednjem stoljeću svoje samostalnosti.

Bosna i Hercegovina za vrijeme osmanske vlasti u XVIII. st.

Slabljenje Osmanskog Carstva. Uređenje kapetanija u Bosni. Težak položaj katolika. Prosvjetno-kulturna djelatnost franjevac. Apostolski vikarijat u Bosni.

Kultura i znanost u Hrvata tijekom XVIII. stoljeća

Najvažniji rezultati kulturnih i znanstvenih djelatnosti u Hrvata na području civilne Hrvatske i Slavonije, hrvatsko-slavonske vojne granice, Dalmacije, Istre i Dubrovnika. Književnost. Doba barokne obnove. Kraljevska akademija znanosti u Zagrebu.

III. EUROPA U DOBA USPONA GRAĐANSKOG DRUŠTVA DO SREDINE XIX. STOLJEĆA

Francuska revolucija do donošenja Ustava (1791.)

Francusko društvo uoči revolucije. Neuspjeh poreznih reformi. Treći stalež. Saziv generalnih (državnih) staleža. Deklaracija o pravima čovjeka i građanina. Ustav 1791.

Francuska revolucija od 1791. do jakobinske diktature i proglašenja Carstva

Sukobi unutar raznih revolucionarnih struja. Rat s antifrancuskom koalicijom i uspostava republike.

Jakobinska diktatura. Direktorij. Teritorijalna ekspanzija i osvajajući ratovi Napoleona Bonaparte. Proglašenje Carstva. Obilježja revolucije.

Osvajački ratovi i slom Napoleona; Bečki kongres i uspostava novog europskog poretka

Francuska u doba Napoleona. Osvajački ratovi i hegemonija u Europi. Otpor pokorenih naroda Napoleonovoj vlasti i buđenje nacionalne svijesti. Pohod u Rusiju i Napoleonov slom.

Francuska revolucija oduzima Katoličkoj Crkvi posjede. Pojava novoga crkvenog života.

Bečki kongres. Dugotrajne rasprave. Rezultati Kongresa. Rješavanje njemačkog pitanja. Nova karta Europe. Sveta alijansa.

Liberalizam i nacionalni pokreti do 1848.

Liberalne ideje i građanstvo. Nacionalni pokreti i revolucionarna previranja u Europi do 1848. Francuska, Italija, Irska, Grčka, Poljska, Španjolska. Stanje u Njemačkoj i Velikoj Britaniji.

Srpski ustanci. Trajni program velikosrpske politike: "Načertanija" I. Garašanina.

Revolucije u Europi 1848./49. godine

Francuska revolucija. Donošenje ustava. Luj Bonaparte.

Italija: Revolucija u austrijskom dijelu. Sicilija.

Njemačka: stanje uoči 1848. Revolucija u Pruskoj. Saziv Svenjemačkog parlamenta u Frankfurtu na Majni. Habsburška Monarhija: Beč i pad Metternicha. Odjeci u Pragu i Budimpešti. Revolucija u Mađarskoj, slom uz pomoć ruske vojske.

Osmansko Carstvo i istočno pitanje do sredine XIX. stoljeća

Zaostalost i kriza Carstva. Reforme sultana Mahmuda II. Otpor reformama. Stanje u Bosni i Hercegovini. Rusija i istočno pitanje. Krimski rat. Ugovor u Parizu.

IV. HRVATSKA U PRVOJ POLOVICI XIX. STOLJEĆA**Hrvatska u vrijeme Napoleonovih ratova**

Ratovi Austrije s Napoleonom. Dalmacija i Istra dolaze u sastav Habsburške Monarhije. Austrija odbija vratiti Dalmaciju pod vlast Hrvatskog sabora i bana.

Francuzi ponovno u Hrvatskoj. Nezadovoljstvo hrvatskoga pučanstva. Dubrovnik.

Francuzi osnivaju Ilirske pokrajine. Slom pokrajina. Odluke Bečkog kongresa.

Austrijska uprava u južnoj i zapadnoj Hrvatskoj - Dalmaciji i Istri

Organizacija uprave i pokrajinske vlade u Dalmaciji i Istri. Dolazak činovnika - tuđinaca. Ukidanje autonomije gradova u Istri. Nezadovoljstvo hrvatskoga pučanstva.

Osnivanje škola i javnih glasila. Uloga svećenstva, osobito franjevac. Jačanje hrvatske narodne svijesti.

Prvo razdoblje hrvatskog narodnog preporoda - Dopreporodno doba (1815. - 1835.)

Ponovni zahtjevi za ujedinjenjem hrvatskih zemalja. Djelatnosti biskupa Maksimilijana Vrhovca. Mađari žele skršiti hrvatsku samostalnost. Metternichov apsolutizam i mađarski hegemonizam prema Hrvatskoj.

Hrvatski narodni preporod (1835. - 1848.)

Potreba sveopće integracije Hrvatske. Uloga mladog naraštaja. Grof Janko Drašković: program narodnog preporoda. Preporodni kulturni pokret - javna glasila i institucije. Zagrebački biskup Juraj Haulik - mecena preporoda. Političke stranke. Srpanjske žrtve. Ujedinjenje Hrvata u jedinstvenoj književnosti, jezičnom standardu i jedinstvenoj grafiji. Značenje Sabora 1847.

Sukob s velikosrpskom politikom.

Ban Josip Jelačić - odlučan otpor ugarskom hegemonizmu

Prekid odnosa s mađarskom vladom. Ukidanje kmetstva. Saziv prvog zastupničkog Sabora. Rad Sabora. Značenje.

Neuspjeh pregovora s ugarskom vladom. Uzroci, početak i tijek rata s Mađarima. Promjene u ratu nakon izbijanja mađarske revolucije. Nominalno ujedinjenje hrvatskih zemalja. Oktroirani ustav.

V. SVIJET I EUROPA U DRUGOJ POLOVICI XIX. STOLJEĆA**Doba tehničkih otkrića i novi izvori energije**

Pronalasci u proizvodnji čelika. Pronalasci u primjeni novih izvora energije. Snažan razvoj kemijske industrije. Revolucioniranje prometa. Utjecaj tehnoloških otkrića na odnose u proizvodnji. Razvoj znanosti.

Srednja Europa; Italija; Njemačka

Ujedinjenje Italije. Rat s Austrijom. Stanje na Siciliji. Venecija i Rim u sastavu Italije. Talijanska iredenta.

Ujedinjenje Njemačke. Pruska središte njemačkog ujedinjenja. Rat s Danskom i Austrijom. Rat s Francuskom i ujedinjenje Njemačke. Gospodarski napredak Njemačke.

Istočna i jugoistočna Europa

Rusija u drugoj polovici XIX.st. Ukidanje kmetstva i obilježja daljeg razvoja. Počeci i širenje ruskog imperija. Interesi na Balkanu. Rusko-japanski rat.

Zapadna Europa; Engleska; Francuska; Otpor kolonija

Velika Britanija od sredine do kraja XIX.st. Gospodarski razvoj i društveno-politički odnosi. Irsko pitanje. Kolonijalno carstvo Velike Britanije.

Francuska u drugoj polovici XIX. st. Gospodarski polet i vanjska politika u doba Napoleona III. Rat s Njemačkom. Pariška komuna. Doba Treće Republike do kraja XIX. st.

Otpor kolonija imperijalističkim silama. Ustanci u Aziji i Africi.

Sjedinjene Američke Države u drugoj polovici XIX.st.

Suprotnosti Sjevera i Juga. Rat Sjevera i Juga SAD-a nakon rata. Intenzivna imigracija Europljana. Razvoj gospodarstva i industrije.

Prvi vatikanski sabor i pontifikati Pija IX. i Lava XIII; Crkva i radništvo

Pontifikat papé Pija IX. do Prvog vatikanskog sabora. Prvi vatikanski sabor. Radništvo i radničke organizacije u XIX. st. Radnici traže svoja prava. Prvi socijalisti. Socijaldemokratske i socijalističke stranke. Marxove ideje odbacuju mnogi socijalisti.

Katolička Crkva i radništvo. Papina poslanica "Rerum novarum" (O novim stvarima).

Austro-ugarska nagodba - dualizam vlasti. Otpor dualizmu u austrijskom dijelu Monarhije

Slom apsolutizma i obnova parlamentarizma i ustavnosti. Utanačenje Austro-ugarske nagodbe. Značenje i posljedice. Češki otpor dualizmu. Položaj Slovenaca i konstituiranje slovenske nacije.

Istočno pitanje i balkanske države u drugoj polovici XIX. st.

Istočno pitanje i ustanak u Bosni i Hercegovini. Ruski interesi i velikosrpska politika. Mir u San Stefanu.

Uplitanje velikih europskih sila. Berlinski kongres. Kratkotrajno savezništvo Srbije i Austro-Ugarske. Velikosrpska politika potkraj XIX. i početkom XX. stoljeća. Raspad Osmanskog Carstva.

VI. HRVATSKA U DRUGOJ POLOVICI XIX. STOLJEĆA**Hrvatska u osvit modernog doba**

Nastup novog apsolutizma. Otpor bana Jelačića. Ustrojstvo vlasti. Germanizacija. Apsolutističke reforme i postupno prevladavanje feudalizma. Uzdignuće Zagrebačke biskupije na čast nadbiskupije. Značenje.

Razvoj kulture i znanosti.

Hrvatska nakon obnove ustavnog stanja; Ban Josip Šokčević

Slom apsolutizma i najava ustavnog stanja. Ban Josip Šokčević - saziv Banske konferencije. Zahtjevi za jedinstvom Hrvatske i povratak njezinih teritorija. Hrvatski sabor 1861. i njegova stajališta. Kralj raspušta Sabor. Stanje gospodarstva. Razvoj trgovine i obrta. Pomorstvo. Prometnice. Gospodarska izložba.

Političke borbe i njihovi nositelji

Samostalna narodna stranka (Mažuranić-Šokčević). Narodna liberalna stranka (Strossmayer-Rački). Ustavno-narodna ili Unionistička stranka (J.Janković - A.Stojanović). Stranka prava (E.Kvaternik - A.Starčević). Jezične polemike i srpsko pitanje u Hrvatskoj. Starčevićeva misao hrvatskoga državnog prava.

Hrvatsko-ugarska nagodba

Pripreme oko utanačenja Nagodbe. Hrvatsko-ugarska nagodba - temeljni državni zakon do sloma Monarhije (1918.). Analiza sadržaja i političko značenje. Pitanje povratka hrvatskih teritorija i ukinuća vojne granice. Zahtjevi za revizijom Nagodbe. Početak industrijskog razvoja. Novčani zavodi i ustanove. Razvoj gradova. Socijalni sastav pučanstva.

Narodni preporod Hrvata u južnoj i zapadnoj Hrvatskoj; Gradišćanski Hrvati i bački Hrvati u južnoj Ugarskoj

Preporodni pokret u Dalmaciji. Čitaonice i javna glasila. Mihovil Pavlinović suprotstavlja se velikosrpstvu.

Preporodni pokret u Istri. Čitaonice i javna glasila. Biskup Juraj Dobrila.

Hrvatski narodni preporod u Bunjevaca i Šokaca. Javna hrvatska glasila. Biskup Antun Antunović i drugi svećenici.

Narodni preporod u gradišćanskim Hrvatima. Mate Meršić Miloradić - vođa preporoda.

Hrvatska postaje moderna država; Ban Ivan Mažuranić

Modernizacijske reforme u doba bana Ivana Mažuranića (uprava i sudstvo; kultura, znanost, Sveučilište). Mađarska vlada sustavno krši Nagodbeni zakon. Zahtjevi Sabora za povratak vojničke granice i Dalmacije pod vlast Sabora i bana i konačno rješenje pitanja Rijeke. Hrvatska pomaže ustanak Hrvata u Bosni i Hercegovini. Stav Hrvatskog sabora. Demisija bana Mažuranića. Posljedice.

Ukidanje hrvatsko-slavonske vojne granice i njezin povratak pod vlast Hrvatskog sabora i bana; Pojačana mađarizacija

Pregovori o razvojačenju (1867.) i početak razvojačenja (1869.-1873.). Pregovori o povratku (1874.-1880.) i povratak bivše vojne granice pod vlast Hrvatskog sabora i bana 1881. godine. Izbori u bivšoj vojnoj krajini 1883. godine.

Pojačana mađarizacija i nemiri zbog nezakonitih dvojezičnih grbova. Ostavka bana Ladislava Pejačevića.

Hrvatska u vrijeme bana Khuena Hedervarya

Mađaronska politika i hrvatski oportunizam. Khuena Narodna stranka. Odlučan otpor Stranke prava. Uzroci sloma Khuenove politike.

Gospodarsko stanje u zemlji. Stanje vinogradarstva. Razvoj industrije. Razvoj novčanih zavoda. Razvoj urbanizacije, kulture, školstva i umjetnosti.

Položaj radništva. Katolički pokret i pokušaj uključivanja u rješavanje gorućih socijalnih problema.

Stanje u Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina u vrijeme raspada Osmanskog Carstva. Ustanak 1875.-1878. i izbjeglice u Hrvatskoj. Berlinski kongres. Protektorat. Aneksija. Austrougarska vladavina: uprava, gospodarski i društveni razvoj.

Politički pokret i stranke kod Hrvata u Bosni i Hercegovini. Hrvatska javna glasila i publikacije. Uloga i značenje Katoličke Crkve. Nadbiskup Josip Stadler.

Hrvati u prekomorskim zemljama

Uzroci iseljavanja Hrvata u prekomorske zemlje. Njihov odnos i briga za hrvatsku domovinu. Politička i gospodarska potpora. Osnivanje hrvatskih društava u iseljeništvu. Briga Katoličke Crkve za iseljenike. Zabrana iseljavanja nakon početka Prvog svjetskog rata.

Politički pokreti i stranke u Hrvatskoj 1903.-1905. god.; Stanje uoči Prvog svjetskog rata

Događaji godine 1903. Politika Frana Supila i Ante Trumbića. Riječka i zadarska rezolucija. Braća Radići.

Politička previranja i stanje uoči Prvog svjetskog rata.

Četvrti razred

HRVATSKA I SVIJET U XX. STOLJEĆU

I. HRVATSKA I SVIJET NA POČETKU XX. STOLJEĆA

Europa i svijet uoči Prvog svjetskog rata

Uspon Europe - polet industrije. Vojno-politički savezi. SAD (jačanje gospodarske i političke moći) i Japan početkom XX. st. Međunarodne krize i regionalni ratovi. Austrougarska aneksija Bosne i Hercegovine i aneksijska kriza. Balkanski savezi i balkanski ratovi. Naoružavanje velikih europskih zemalja i njihovi ratni ciljevi.

Tehnika, znanost, film i šport početkom XX. stoljeća

Tehnika i znanost. Nobelove nagrade. Počeci "sedme umjetnosti". Šport. Obnova olimpijskih igara.

Hrvatsko pitanje u predaneksijskom razdoblju

Državno-pravni položaj Hrvatske i zahtjevi za ujedinjenje hrvatskih zemalja. Političke stranke početkom XX.st. (Banska Hrvatska, južna i zapadna Hrvatska - Dalmacija i Istra. Neostvorena suradnja i pomirba s Mađarima i Talijanima.

Političke i gospodarske prilike u hrvatskim zemljama uoči Prvog svjetskog rata (1908. - 1914.); Hrvati u dijaspori

Gospodarsko stanje: poljodjelstvo, obrt i industrija. Razvoj gradova. Kultura i prosvjeta. Stanje u Dalmaciji i Istri. Zbivanja u Rijeci. Hrvatsko pitanje u postaneksijskom razdoblju. Hrvati u dijaspori. Uzroci iseljavanja. Organizacija i veze s Domovinom.

II. HRVATSKA I SVIJET ZA VRIJEME PRVOG SVJETSKOG RATA (1914. - 1918.)

Prvi svjetski rat; Uzroci i povod; Londonski ugovor

Uzroci i povod rata. (Sarajevski atentat). Stajalište Katoličke Crkve prema ratnoj opasnosti. Početak i proširenje rata. Europska bojišta. Italija prelazi na stranu Antante. Londonski ugovor.

Tijek Prvog svjetskog rata (1915. - 1918.)

Ratne akcije na europskim bojištima. Solunsko bojište. Ulazak SAD-a u rat. Promjene u Rusiji - Oktobarska revolucija. Odlučujuće bitke i slom Centralnih sila. Svršetak rata. Posljedice.

Hrvatska u vrijeme Prvog svjetskog rata

Režimska nasilja u hrvatskim zemljama. Hrvatski građani u austrougarskoj vojsci. Hrvatski domobrani. Hrvatski sabor u ratu. Aktivnost hrvatske političke emigracije. Sudbina zarobljenih Hrvata kao austrougarskih vojnika. Zeleni kadar. Pobuna mornara u austrougarskoj mornarici.

III. HRVATSKA I SVIJET IZMEĐU DVAJU SVJETSKIH RATOVA 1920. - 1939.

A) RAZDOBLJE DO VELIKE GOSPODARSKE KRIZE (1920. - 1928.)

Hrvatska ulazi u sastav države Slovenaca, Hrvata i Srba

Potpore zahtjevu za samostalnom državom. Rasprave u Narodnom vijeću SHS-a. Stajalište Stjepana Radića. Prekid državno-pravnih odnosa s Austro-Ugarskom. Preuzimanje austrougarske ratne mornarice. Organizacija i funkcioniranje vlasti u državi SHS.

Uključivanje Hrvatske u Kraljevstvo SHS

Kontakti Narodnog vijeća SHS-a s pojedinim državama u svijetu. Zenevska deklaracija. Oprez u Zagrebu. Požurivanje postupka ujedinjenja. Način uključivanja Hrvatske u Kraljevstvo SHS. Socijalni problemi i posljedice nakon rata.

Promijenjeno stanje i novi odnosi u Europi i izvan nje

Pobjedničke, poražene i novonastale države. Sklapanje mirovnih ugovora. Zbivanja u Sovjetskoj Rusiji. Japan - vojna i politička sila. Vraćanje SAD-a politici izolacionizma.

Početni izrazi nezadovoljstva Hrvata u Kraljevstvu SHS

Prosvjedne reakcije pravaša. Krvoproliće u Zagrebu. Obilježavanje papirnih kruna. Zlostavljanje vojnika i

seljaka. Pobune zbog žigosanja stoke. Jadransko pitanje. Rapallski ugovor i posljedice. Nastavak prve hrvatske poslijeratne emigracije.

Djelovanje najveće hrvatske političke stranke

Hrvatska pučka seljačka stranka u zadnjem sastavu Hrvatskoga sabora. Protiv bezuvjetnog ujedinjenja s Kraljevinom Srbijom. Zauzimanje za republiku. Dokaz potpore hrvatskih birača.

Hrvati u ostalim političkim strankama; Gospodarsko stanje

Hrvatska stranka prava. Hrvatska zajednica. Hrvatska pučka stranka. Hrvatska federalistička seljačka stranka. Sudioništvo u još nekim strankama. Gospodarsko stanje u Hrvatskoj. Ceste, promet. Gradovi. Sajmovi.

Zbivanja u Europi i u ostalom svijetu

Ustrojstvo i djelovanje Lige naroda. Francuska politika dominacije u Europi. Politika Vel. Britanije. Fašizam u Italiji. Rješenje tzv. rimskog pitanja. Weimarska Njemačka. Stanje u Rusiji. Stanje u Turskoj. Indija, Azija, Japan, SAD.

Radićev nacionalni pokret; Atentat u Narodnoj skupštini u Beogradu

Taktika i političke borbe. Radićev nacionalni pokret i njegovo širenje. Promjena političke taktike. Seljačko-demokratska koalicija. Atentat u Narodnoj skupštini. Proturežimski prosvjedi u Hrvatskoj.

B) HRVATSKA I SVIJET U DOBA VELIKE GOSPODARSKE KRIZE I NAKON NJE (1929. - 1933. - 1939.)

Europa i svijet u doba velike gospodarske krize

Uzroci krize. Svjetski razmjeri. Traženje izlaza. Jačanje militarizma u Japanu. Pobjeda nacizma u Njemačkoj. Odljeci gospodarske krize u Hrvatskoj.

Hrvati u vrijeme monarhističke diktature

Proglašenje diktature. Nastanak ustaškog pokreta. Progoni u Hrvatskoj i prosvjedi Hrvata iz inozemstva. Nova podjela hrvatskog teritorija. Agrarna reforma i problemi u vezi s njezinim provođenjem.

Režimska nasilja i otpori Hrvata 1931. - 1934.

Nastavak diktature i nakon oktroirane ustavnosti. Režimska nasilja i otpori Hrvata. Jačanje hrvatske političke emigracije. Ubojstvo kralja Aleksandra. Namješništvo.

Hrvati pod teretom centralizma i velikosrpske hegemonije

Okrutnosti režima i antirežimska raspoloženja na hrvatskom području. Gospodarsko zapostavljanje i iscrpljivanje. Malobrojnost Hrvata u višim i najvišim državnim službama. Ometanje uređenja odnosa između države i Katoličke crkve. Hrvatsko iseljništvo. Udio u komunističkoj političkoj emigraciji.

Međunarodne napetosti, suprotnosti i sukobi u svijetu

Počeci antifašističkih pokreta. Naoružavanje nacističke Njemačke. Talijanska osvajanja. Međunarodna suradnja fašističkih zemalja. Njemačka pripaja Austriju i dijelove Češke. Stajalište velikih sila prema Njemačkoj. Njemački ratni plan.

Banovina Hrvatska

Hrvatsko pitanje. Maček kao vođa hrvatskoga naroda. Bujanje nacionalno-političke aktivnosti u Hrvatskoj. Osnutak Banovine Hrvatske. Protivnici sporazuma Cvetkovjić-Maček. Stanje i odnosi u Banovini Hrvatskoj. Socijalni položaj pučanstva.

Znanost, film, radio, televizija i šport

Dalji razvoj društvenih i prirodnih znanosti. Ljudsko stvaralaštvo. Nobelove nagrade. Afirmacija filma, radija i počeci televizije. Šport.

Razvoj znanosti, kulture i športa u Hrvatskoj.

IV. HRVATSKA I SVIJET ZA VRIJEME DRUGOG SVJETSKOG RATA (1939. - 1945.)

Od napada na Poljsku do osvajanja Grčke

Napad Njemačke na Poljsku. Sovjetsko-finski rat 1939./40. Njemačka osvaja Dansku, Norvešku, Luksemburg, Nizozemsku i Belgiju. Ratne akcije u Francuskoj. Slom i potpis primirja. Neuspjeh njemačke bitke za Veliku Britaniju. Rat u sjevernoj Africi, na Bliskom istoku i Sredozemlju. Nastanak Trojnog pakta. Slom Grčke.

Nezavisna Država Hrvatska

Nastanak Nezavisne Države Hrvatske. Teritorij NDH. Ustroj vlasti u NDH. Odnos vlasti NDH prema Italiji i Njemačkoj. Diktatura ustaškog režima. Vezanost za sudbinu njegovih zaštitnika.

Stanje gospodarstva, kulture i znanosti u sklopu ratnih okolnosti.

Stanje na bojištima i ostala zbivanja u svijetu 1941. - 1943.

Napad Njemačke na SSSR. Atlantska povelja. Japan-ska osvajanja u Aziji. Ulazak SAD-a u rat. Antihitlerovska koalicija. Velike bitke - prekretnice u ratu (područja SSSR-a, Atlantski ocean, angloamerički napadi iz zraka, sjeverna Afrika). Kapitulacija Italije.

Otpor antifašističke Hrvatske

Prvi oblici otpora fašističkoj okupaciji. Sisački partizanski odred. Osnutak Glavnog štaba Hrvatske. Partizanska vlast i antifašističke organizacije. Hrvatski antifašizam - dio svjetskog antifašizma.

Jačanje i uspjesi sila antifašističke koalicije

Teheranska konferencija. Plan "Overlord". Prodori Crvene armije. Konferencija u Jalti. Okupatori i njihovi zločini.

Hrvatska država u sklopu jugoslavenske federacije

Počeci avnojske Jugoslavije. Stvaranje nove hrvatske države u sastavu jugoslavenske federacije. Udio HSS-a u antifašističkom otporu. Hrvatski prekomorski zbjegovi.

Pobjeda udruženih antifašističkih (antihitlerovskih) snaga

Slom Trećeg Reicha. Konferencija u Potsdamu. Kapitulacija Japana. Brojčani i drugi podaci o Drugom svjetskom ratu.

Hrvatska u vrijeme završetka i neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata

Četničke organizacije i njihov teror u Hrvatskoj. Tijek završnih partizanskih borbi. Zajednička jugoslavenska vlada. Prva vlada federalne države Hrvatske. Kraj NDH.

Partizanski zločini tijekom rata i neposredno nakon njega. Bleiburg, Daksa i druga mjesta. "Križni put".

V. PRILIKE U SVIJETU I U HRVATSKOJ 1945. - 1989.

Poslijeratno stanje i međunarodni ugovori

Osnutak i ustrojstvo Ujedinjenih naroda. Sudenje ratnim zločincima (Nürnberg, Tokio). Mirovni ugovori. Nastanak novih država. Povećanje broja zemalja koje su uređene prema sovjetskom uzoru. Počeci blokofske politike.

Svijet između "hladnog rata" i "ravnoteže straha"

Procesi dekolonizacije nakon Drugog svjetskog rata. Dekolonizirane zemlje kao članice pokreta nesvrstanih država. Lokalni ratovi, političke krize i druga zbivanja. Politika detanta.

Katolička crkva zagovaratelj mira u svijetu.

Hrvatska u okovima sustava druge Jugoslavije (I)

Druga Jugoslavija - federativna republika. Uspostava društvenog sustava prema sovjetskom uzoru. Hrvatska kao Republika u sastavu jugoslavenske savezne države. Okrutnosti režima prema Crkvi. Kardinal Alojzije Stepinac.

Podređeni položaj Hrvata i Hrvatske u FNRJ.

Hrvatska u okovima sustava druge Jugoslavije (II)

Agrarna reforma, kolonizacija i promjene u nacionalnoj strukturi društva. Uzroci i posljedice sukoba sa SSSR-om.

Sve teži teret centralizma i unitarizma.

Tijek hrvatskog otpora 1965. - 1971. Represija, novi ustav i stanje nakon njega.

Hrvatska emigracija - ekonomska i politička. Djelovanje vjerskih zajednica. Hodočašća. Hrvatski sveci i blaženici.

Tehnika, znanost, kultura i šport u svijetu i u Hrvatskoj 1945. - 1989.

Tehnika i znanost. Novi nobelovej. Kazalište, film i glazba. Radio i televizija u Hrvatskoj. Šport.

VI. DOBA NAJNOVIJIJI PROMJENA U SVIJETU I U HRVATSKOJ

Raspadanje socijalističkih sustava u Europi

Komunistički socijalizam - društveni ustroj bez budućnosti. Zbivanja u SSSR-u i njegov raspad. Promjene u ostalim socijalističkim zemljama srednje Europe. Slom socijalističkog sustava u SFRJ.

Nastanak samostalne i suverene hrvatske države

Osnivanje nekomunističkih stranaka. Prvi višestranački izbori nakon Drugoga svjetskog rata u Hrvatskoj. Ustrojstvo najviših tijela nove demokratske vlasti. Dalji tijek promjena. Novi Ustav Republike Hrvatske. Pregovori o novom obliku zajedništva na jugoslavenskom području.

Proglašenje Hrvatske samostalnom i suverenom državom.

Hrvatska - samostalna i suverena država (I)

Velikosrpska nastojanja da se sruši nova demokratska vlast u Hrvatskoj. Početak rata velikosrpskih snaga protiv Hrvatske. Progoni hrvatskog pučanstva. Hrvatski branitelji. Brijunska deklaracija. Velika pomoć hrvatskih iseljenika.

Hrvatska - samostalna i suverena država (II)

Zemlje Europske zajednice traže prekid ratnih sukoba. Nastavlja se velikosrpska agresija na Hrvatsku. Prekid svih ranih veza s bivšom SFRJ. Jačanje hrvatske obrane i međunarodnog ugleda Hrvatske. Hrvatska i Sveta Stolica.

Međunarodno priznanje samostalne i suverene hrvatske države. Hrvatska postaje članica Ujedinjenih naroda.

Hrvatska - samostalna i suverena država (III)

Dolazak mirovnih snaga UN-a. Velikosrpska agresija u Bosni i Hercegovini i njezin odraz u Hrvatskoj. Hrvatsko vijeće obrane. Hrvatska se skrbi za brojne izbjeglice.

Mirovne konferencije i njihov opstanak. Međunarodni sud za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji.

Hrvatska - samostalna i suverena država (IV)

Međunarodni položaj i ugled Hrvatske u svijetu. Vašingtonski sporazumi. Dolazak Sv. Oca u Hrvatsku.

Hrvatska traži promjenu mandata mirovnih snaga UN-a. Hrvatski branitelji počeli oslobađati okupirani teritorij. Početak obnove i povratka pučanstva na razorena ognjišta. Hrvatski iseljenici i povratak.

Opredijeljenost Hrvatske za politiku mira.

Autor:

dr. Agneza Szabo

Konzultanti:

Ivan Balta, Vesna Bauer-Munić, Franko Mirošević, Ivka Pavičić, Filip Potrebica, Fani Radovani, Tomislav Raukar, Franjo Šanjek